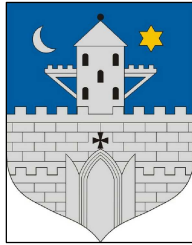

Megbízó:

SZOMBATHELY MEGYEI JOGÚ VÁROS

Szombathely intermodális közösségi közlekedési
csomópont létesítése
RÉSZLETES MEGVALÓSÍTHATÓSÁGI TANULMÁNY

ÖRÖKSÉGVÉDELEM

Szombathely Közlekedés Konzorcium

2015. március

Munkaszám: 765

.....

VIA ANTICA BT.

Örökségvédelmi kockázatelemzés
a
Szombathely IMCS tervezéséhez

KÉSZÍTETTE:
SZALONTAI CSABA
RÉGÉSZ, ÖRÖKSÉGVÉDELMI SZAKÉRTŐ
SZEGED, 2014. AUGUSZTUS 4.

Via Antica Bt, 6726 Szeged, Izabella u. 5.
Számlasszám: 11100403-21449541-35000008
ADÓSZÁM: 21449541-3-06
E-mail: csaba.szalontai@gmail.com
Tel.: +36/62/421-594; +36/20/9-332-941

.....

<i>Bevezetés. Az örökségvédelmi felmérésünk tárgya és céljai.....</i>	<i>2</i>
<i>Az örökségvédelmi felméréshez hasznosított adatok és az alkalmazott módszertan.....</i>	<i>2</i>
<i>A beruházási területek örökségvédelmi elemei: Műemlékek, műemlék jellegű épületek, helyi jelentőségű épületek és emlékhelyek.....</i>	<i>3</i>
<i>A beruházási területek örökségvédelmi elemei:.....</i>	<i>4</i>
<i>Régészeti lelőhelyek és a tervezett beruházások régészeti érintettségének rövid jellemzése .....</i>	<i>4</i>
<i>Az örökségvédelem törvényi háttere .....</i>	<i>6</i>
<i>A régészeti lelőhelyek védelme, kutatása és az örökségvédelmi érdekek védelme szempontjából alapvető jogszabályok.....</i>	<i>10</i>
<i>Felhasznált irodalom .....</i>	<i>11</i>
<i>Összefoglalás .....</i>	<i>12</i>
<i>A tervezett beruházások által érintett régészeti lelőhelyek adatlapjai .....</i>	<i>13</i>
<i>Képek.....</i>	<i>23</i>

BEVEZETÉS. AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI FELMÉRÉSÜNK TÁRGYA ÉS CÉLJAI

Jelen örökségvédelmi felmérés a „Szombathely intermodális közösségi közlekedési csomópontjának létesítésére vonatkozó részletes megvalósíthatósági tanulmányhoz készült az Út-teszt Kft (1115 Budapest, Csóka u. 7-13). megrendelésére.

A felmérésünk célja, hogy már a tervezés korai fázisában váljanak ismertté a tervezett beruházások által érintett nyilvántartott régészeti lelőhelyek és a környezetükben található egyedi műemlékek. Ezek megismerése fontos lehet a különböző tervváltozatok összehasonlításánál és fontos lehet a beruházás megvalósulását hátráltató, vagy annak lehetőségét teljesen kizáró érintettség felmérése miatt is.

Szombathely központja, mint az egyik legfontosabb római kori városunk, régészeti szempontból kiemelt fontosságú és jelentőségű terület. Itt nem csak a római Savaria nagy jelentőségű települése ismert, hanem a római úthálózat is, továbbá a város középkori előzményei is. Mindennek különös fontosságot ad a városhoz köthető Szent Márton tisztelet és annak számos ma is látható emléke. Ezen adottságai miatt a vizsgált terület örökségvédelmi szempontból nagy érzékenységűnek számít, amire mindenképpen szükséges a tervezés korai szakaszában felhívni a figyelmet.

AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI FELMÉRÉSHEZ HASZNOSÍTOTT ADATOK ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

Az örökségvédelmi kockázatbecslésünket a tervezőtől megkapott tervek alapján készítettük el a Szombathely belterületén található fejlesztési területre, mely két nagyobb egységre bontható. Az egyiket a vasúti pályaudvar és előtere, illetve a vasúti menti terület jelöli ki, a másikat pedig a Szent Márton utca és a Wesselényi utca kereszteződésének közvetlen környéke. A tervezett beruházásokat jól lehatárolható vonalak zárják le, így nemcsak a beruházási terület, de annak hatásterülete is jól értelmezhető.

A beépített városrészt érintő tervezett beruházás örökségvédelmi szempontból nagy hatásúnak számít, melynek nemcsak a területi igénye nagy, hanem az ezzel együttjáró régészeti érintettsége is.

A mindenkori beruházások területhasználata alapvetően határozza meg a vizsgált területek örökségvédelmi érintettségét. Azt ugyanis nem csak a nyilvántartott régészeti lelőhelyek, műemlékek és az egyes projektek térbeli viszonya határozza meg, hanem az is, hogy az adott fejlesztés a jelenlegihez képest milyen nagyságú új területet von be, illetve a megvalósuláshoz milyen műszaki tartalom kapcsolódik. Jelen tervezési fázisban a műszaki tartalom részletei nem ismertek, ezek érdemi hasznosítására és ennek alapján a pontos örökségvédelmi érintettség meghatározására a tervezés és engedélyeztetés későbbi szakaszaiban kerül sor.

Az örökségvédelmi jogszabályokkal védett régészeti lelőhelyek kétféle módon lehetnek érintettek: ha a jelenleg használt területről kilép a fejlesztés, és ezzel eléri a szomszédságában található lelőhely területét. Vagy ha a régészeti lelőhely területét már

most is érinti, és ezért a beruházás műszaki tartalma alapján az új elemek megvalósítása veszélyezteti a lelőhely épségét.

Mivel az egyes projektek műszaki tartalma és területhasználata jelenleg még részleteiben nem ismert, ezért az összes olyan régészeti lelőhelyet és műemléket bemutatjuk, amely beruházási területhez kapcsolódik. Vizsgáltuk a lelőhelyek és a tervezett beruházás térbeli viszonyát. Igyekeztünk olyan szemmel is elemezni a lelőhelyeket, hogy kiterjedésük vajon tartogat-e még további meglepetéseket a beruházás számára, azaz a lelőhelyek eddig ismert körvonala növekedhet-e a beruházás későbbi fázisaiban. Igyekeztünk meghatározni azokat a területeket, ahol esetlegesen régészeti leletek vagy régészeti lelőhelyek előkerülésére lehet számítani.

A munkánk során felkerestük a tervezett beruházást és az érintett lelőhelyeket, tanulmányoztuk a Savaria Múzeum régészeti adattárának adatait, és hasznosítottuk a lelőhelyekre vonatkozó szakirodalmi adatokat is. Tanulmányoztuk az adott területek történeti térképeit, az ott jelölt úthálózatot és folyami átkelőhelyeket, a települések késő középkori szerkezetét és az elérhető légi fotókat és az adott területre vonatkozó régészeti szakirodalmat.

Az örökségvédelmi felmérésünk készítéséhez hasznosított adatok:

1. Örökségvédelmi (régészeti) hatástanulmány Szombathely Megyei Jogú Város településfejlesztési koncepciójához, valamint településrendezési tervéhez. Készítette: Ilon Gábor – Kiss Péter – Vámos Gábor. Szombathely 2004.¹
2. Történeti térképek:
  - Az Első Katonai Felmérés. Die erste militärische Aufnahme (1763–1785). Arcanum 2006. (DVD)
  - Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság (és a Temesi Bánság). Új kiadás. Georeferált. Arcanum Kiadó 2006. (DVD)
  - Harmadik Katonai Felmérés 1869–1887. Arcanum 2007. (DVD)
  - Magyarország topográfiai térképei a második világháború időszakából. 1:50.000. Arcanum 2008. (DVD)

Az örökségvédelmi érintettség az alábbi eszközökkel illusztráljuk:

- Lelőhely adatlap: A lelőhely és környezetének topográfiai térképe a tervezett beruházás körvonalával. A lelőhelyre vonatkozó elsődleges adatok, és a lelőhely értékelő ismertetése.
- Az érintett régészeti lelőhelyek polygonjai (shape)

A BERUHÁZÁSI TERÜLETEK ÖRÖKSÉGVÉDELMI ELEMEI: MŰEMLEKEK, MŰEMLÉK JELLEGŰ ÉPÜLETEK, HELYI JELENTŐSÉGŰ ÉPÜLETEK ÉS EMLÉKHELYEK

A beruházási terület nem érint műemlékeket.

---

¹ A szövegben a továbbiakban ÖHT 2004-ként hivatkozunk erre.

A BERUHÁZÁSI TERÜLETEK ÖRÖKSÉGVÉDELMI ELEMEI: RÉGÉSZETI LELŐHELYEK ÉS A TERVEZETT BERUHÁZÁSOK RÉGÉSZETI ÉRINTETTSÉGÉNEK RÖVID JELLEMZÉSE

A bemutatott lelőhelyek tényleges érintettségét a tervezés későbbi fázisában, a részletes műszaki tartalom és területhasználat ismeretében lehet meghatározni.

A vizsgált terület régészeti érintettségét alapvetően a római kori Savaria és annak emlékei határozzák meg. A kor szokásai szerint a város temetőit a falakon kívüli területeken, közvetlenül a város szomszédságában jelölték ki, így Savaria estében a négy égtájnak megfelelően elnevezett temetőket ismerünk az egykori városfalak körül. Ezek közül a keleti esik a vizsgált területre. A több évszázadon át használt római kori temetők jellegzetessége, a nagy kiterjedés és a magas sírszám érvényes a Savaria Keleti temetőjére is, amit jelez a lelőhely nyilvántartás körvonala.

A római- és a középkori város keleti szélét már nem érinti a tervezett beruházás mivel az a Gyöngyös patak keleti partjára nem terjed ki. Ezért csak a falakon kívüli települési egységekkel kell a beruházás kapcsán számoljunk. Ezek között is az egyik legfontosabb régészeti elem a városon átvezető, és az onnan kelet felé vezető római- és középkori országút nyomvonala, melyet kis mértékben, de ugyancsak érint a tervezett beruházás.

A városfaltól keletre eső területek természetföldrajzi adottságai valószínűleg kevésbé lehettek alkalmasak tartós megtelepedésre a Gyöngyös patak menti mocsarasabb részek miatt. Talán ezzel is magyarázható, hogy beépítésére csak a 20. során került sor, illetve a vasút idetelepítése is ezt valószínűsíti. Azért fontos szempont ez, mert valószínűleg ennek az adottságnak tudható be az is, hogy a keleti városrészből (a városfal és a vasút közötti területről) a római- és középkori emlékeken kívül eddig nem ismerjük más korszakok emlékeit. A rendelkezésre álló régészeti adatok alapján e két korszakon kívül mindössze néhány, szórványos előkerült rézkori leletet ismerünk innen, melyek valószínűleg a későbbi korok által megbolygatott rézkori település nyomait jelezhetik.

A beruházási területtel közvetlenül szomszédos Szombathely egyik legfontosabb történelmi helye, a Szent Márton temető és templom. A temető minden valószínűség szerint közvetlenül a római kori előzmények folytatásaként jött létre, miként a templomról is feltehető a római kori kultusz-helyi előzménye. A város keleti szélén található terület azonban nemcsak emiatt jelent jelentős emléket, hanem azért is, mert a középkori Szombathely falain kívül itt egy külső település alakult ki (legkésőbb a 16. századra), mely lényegében a 20. századig megőrizte elkülönülését a várostól, és egységes szerkezete is megmaradt (ezt szépen illusztrálja a három katonai felmérés térképe – 1-3. kép). A templom előtti tölcseresen nyíló tér a mai Szent Márton utca folytatásaként éri el a város keleti kapuját. Érdekes, hogy a Szent Márton utca mai képe, az oda épített tízemeletes házsor szinte pontossággal követi ezt a tölcseresedő középkori utcaképet. A Gyöngyös-pataktól a temetői keleti széléig tehát magas érzékenységgű területtel kell számolni, ahol jelentős régészeti emlékek előkerülése is várható.

Noha Szombathely számos kiemelkedő és egyedi jogszabályi védelemben részesülő régészeti emléket tud magáénak, a beruházás örökségvédelmi érintettsége szempontjából fontos, hogy a vizsgált területeken mindössze **egy olyan lelőhely található (21419), amely kiemelt védelemben részesül.** A jogszabályban előírt védelem fenntartása mellett célszerű tehát a tervezést folytatni, azzal a megjegyzéssel, hogy a lelőhely nagyfokú roncsoltságát a tervezés és az engedélyezés során is szem előtt kell tartani. Azaz a kiemelt védelem csak abban az esetben érvényesüljön, ha a korábbi pusztítások ellenére is maradtak védendő értékek és ezeknek nemcsak a létét, de a beruházás rájuk gyakorolt negatív hatását is t sikerül is igazolni.

E lelőhelyen kívül ma nem ismertek olyan régészeti elemek, amelyek fokozattan védettek, vagy kiemelten védettek lennének (ÖHT 2004, 26–27). Ez azt is jelenti, hogy jelenleg nincs olyan régészeti elem, amit a tervezés során védett elemként kellene figyelembe venni, vagy akár meg is akadályozhatná a beruházás megvalósulását.²

Mivel kicsi a valószínűsége annak, hogy a tervezés későbbi szakaszában (néhány éven belül) olyan új régészeti lelőhely kerülne elő, amely fontosságát tekintve bekerülhetne az ex lege védett kategóriába, ezért valószínűleg a későbbiekben sem számolhatunk ilyen jellegű korlátozó, vagy akadályozó elemmel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az eddig ismert elemek ne kerülhetnének magasabb védelem alá.

Az alább bemutatásra kerülő érintett lelőhelyek általános szakmai védelem alatt állnak, ami – a már jól ismert – eljárásrendet írja elő a beruházás megvalósulása során. Ezek a lelőhelyek átlagos intenzitásúak, melyek értékvédelmi és a beruházás szempontjából átlagos kockázatot jelentenek. Köztük nincsenek olyan elemek, amelyek eleve kizárnák, vagy jelentősen megnehezítenék az egyes fejlesztések megvalósulását, de a magas örökségvédelmi kockázattal mindenképpen számolni kell a fejlesztési területeken.

Sajnos a rendelkezésünkre álló adatok alapján nehéz pontosan meghatározni, hogy a lelőhely területén pontosan hol is lehet valós esélye újabb régészeti elemek előkerülésének, így pl. nem tudhatjuk azt sem, pl. a keleti temető területén ténylegesen hol számolhatunk további sírok előkerülésével. Emiatt ezt a tervezés során nem lehet figyelembe venni, nem lehet ehhez igazítani a tervek műszaki részleteit. Egyedül a leletek jelentkezési mélysége lehet olyan szempont, amit a tervezés során, mint a hatást csökkentő elemet lehet hasznosítani az elfedés alkalmazásával (pl. parkosítás).

A vizsgált területeken található utakra, mint jól lokalizálható vonalas létesítményekre ugyancsak tekintettel lehet a tervezés, hiszen itt valóban méteres pontossággal lehet megjelölni azok várható előkerülési helyét.

Az örökségvédelmi felmérés szempontjából fontos – és Szombathely régészetében közismert – adat az, hogy a városfalakon kívüli területek évszázadokon át ki voltak téve a fosztogatók fenyegetésének és pusztításainak. De ennél is nagyobb pusztítás ment végbe akkor, amikor a Szent Márton utca mai képe kialakult, amikor szinte pontosan a középkori utcafrontra felépültek a mai tízemeletes házak. Jelentős kár érte a régészeti emlékeket akkor is, amikor megépítették a Hunyadi utca sarkán az aluljárót, vagy amikor kiépült a mai Thököly út utcaképe (mindezt régészeti munka

---

² A védett lelőhely mai állapotát, és a várható régészeti leletek előkerülésének valószínűségét a lelőhely adatlapnál ismertetjük.

nélkül!). Az aluljáró egy kb. 50x50 méteres területen biztosan elpusztította az egykori lelőhely részeket.

Arról, hogy a 19. századi vasútépítés során kerültek-e elő régészeti emlékek, nincs tudomásunk. Általánosságban elmondható e korszak vasúti építéseiről, hogy az a vasút nyomvonalát az addigra már rögzült település- és birtokszerkezetéhez igazodva jelölték ki, ezért jellemzően inkább a kedvezőtlenebb adottságú területeken épületek ki a pályák és a pályaudvarok.

A szombathelyi régészeti lelőhelyek épségére általában érvényes, hogy a városi beépítettség az évszázadok alatt valószínűleg hatalmas pusztítást eredményezett. A manapság meginduló építkezések szinte kivétel nélkül újabb-és újabb leleteket hoznak a felszínre pl. a keleti temető területén is, ami jól jelzi, hogy az eddig ismert csekély sírszám mellett mekkora lehetett az elpusztított sírok mennyisége.

További fontos szempont a tervezéshez, hogy a város központi részein a régészeti horizontok felett kb. 60–120 cm vastagságú feltöltés található, ami a tervezés és a beruházás előkészítése közben fúrásadatokkal is pontosítható. Amennyiben a tervezett beruházás nem éri el a régészeti leletek mélységét, hanem megáll ebben a feltöltési rétegben, akkor lényegében minimalizálni lehet a régészeti kockázatot, hiszen a lelőhelyek, vagy leletek feltárására nem feltétlenül kell sort keríteni, elképzelhető, hogy jogszabályban biztosított elfedés esete is alkalmazható.

AZ ÖRÖKSÉGVÉDELEM TÖRVÉNYI HÁTTERE

A régészeti lelőhelyek a hatályos magyar törvények értelmében általános védelmet élveznek. A védelem alapja a „szennyező fizet elv”, mely szerint az áraknak tükrözniük kell a fogyasztással és termeléssel kapcsolatos tevékenységek, illetve hatásaik valós költségeit a társadalom számára, beleértve a természeti erőforrások használatának költségeit. A környezetkárosító, környezetszennyező tevékenységet folytatóknak meg kell fizetniük az emberi egészségben vagy a környezetben okozott károkat.

Ez az alapelv épült be 1997-ben a hazai örökségvédelmi jogszabályokba. Ez alapján a törvény szelleme és a védelem logikája szerint a régészeti lelőhelyek épségét meg kell őrizni.

A „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény, több alkalommal is rögzíti ezt az elvet:

„3. § A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket - így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését - e védelemmel összhangban kell végezni.

4. § (1) A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett javainak veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása.

(2) A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni.

5. § (1) A kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a

nemzetiségi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára.”

„8. § (1) A föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon.

9. § A régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak.

10. § (1) A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni.

(2) A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

11. § A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.”

19. § (1) A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal – beleértve az ásványi vagyton kitermelését is – (a továbbiakban: fejlesztések, beruházások) a régészeti lelőhelyeket kormányrendeletben meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.

(2) A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. Amennyiben a feltáráson előkerülő régészeti leletek a helyszínen nem őrizhetők meg, azokat kormányrendeletben meghatározottak szerint kell elhelyezni.

(3) A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás, valamint a 20/A. § (3) bekezdésében és a 23/E. § (1) bekezdésében foglalt esetek kivételével – a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált.

A régészeti lelőhelyek jogszabályok által biztosított általános védelme, a szabályok betartása és betartatása biztosítja a teljes körű, és a régészeti leletek megfelelő védelmét biztosító hatáscsökkenést az egyes fejlesztések megvalósulásakor.

A régészeti lelőhelyek védelme több fokozatra osztható:

- **Fokozattan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely**
- **Nyilvántartott régészeti lelőhely**
- **Régészeti érdekű terület**
- **Régészeti védőövezet**

1. Fokozattan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A régészeti lelőhelyek törvényi védelmét az 1997. évi CXL. törvény 29–32. § vezette be és szabályozta először. Az ex lege védett lelőhelyek esetében a ma hatályos a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 12–18. § alapján:

- az érintett tulajdonosok ingatlanukat a védett régészeti lelőhelyre való tekintettel, a Kötv. és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról szóló 10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet előírásainak figyelembe vételével használhatják.
- a lelőhelyen nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely annak akár részleges állapotromlását eredményezheti.
- védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni
- A régészeti lelőhelyeket – a természeti vagy védett természeti területen, továbbá védett természeti értékek esetében a természetvédelemért felelős miniszter egyetértésével – a miniszter rendeletben nyilvánítja védetté, és a hatóság ellenőrzi a lelőhely épségét

A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

- Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír.
- Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

2. Nyilvántartott régészeti lelőhely

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek általános védelmet élveznek, melynek részleteit „a kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény 11., 22–23E § szabályozza. Ennek alapján *„ha a régészeti lelőhely elkerülése a fejlesztések, beruházások költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a fejlesztés, beruházás másutt nem valósítható meg, a veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární (a továbbiakban: megelőző feltárás).”*

3. Régészeti érdekű terület

A régészeti érdekű terület törvényi kategóriáját a „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény, vezette be: 7. § (14.) bekezdés szerint *„Régészeti érdekű terület: valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.”*

4. Régészeti védőövezet

A védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.

A lelőhelyek védelmével kapcsolatos további részleteket az alábbi jogszabályok határozzák meg:

- „a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról” szóló 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet
- „a régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól” szóló 80/2012. (XII. 28.) BM rendelet

A régészeti lelőhelyek között van két önálló típus, amelyek ugyancsak ex lege védettséget élveznek, azonban nem az örökségvédelmi jogszabályból, hanem „a természet védelméről” szóló 1996. évi LIII. törvény 23. § (1) és „A régészeti örökség és műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról” szóló 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet 28. §. (1)–(4) bek. alapján élvezik a védettséget. A rendelet szerint a földmunkával járó beruházásokkal el kell kerülni a tájképi jelentőségű lelőhelyet (erőd, erődítés, földvár, halomsír, kunhalom, többszörös rétegzettségű település, vár).

Az örökségvédelmi jogszabályok ismertetésénél egy új és fontos körülményről is szót kell ejtenünk. **A jogalkotó bevezette az un. elfedés fogalmát: a feltárásra nem kerülő régészeti lelőhely, lelőhelyrész fizikai védelmét biztosító, jogszabályban meghatározott műszaki megoldások régészeti megfigyelés mellett történő**

megvalósítása, amely könnyen visszabontható, esetleges későbbi teljes feltárás lehetőségét nem csökkenti vagy akadályozza.

A régészeti lelőhely elfedésére jogszabályban meghatározott és ez alapján a hatóság döntésében előírt módon kerülhet sor. A régészeti lelőhely elfedése a lelőhely fizikai állapotromlását nem eredményezheti.

Ez az újonnan megjelent örökségvédelmi eljárás olyan elemet tartalmaz, amely akár a tervezés folyamatában is érdemben hasznosítható, amennyiben sikerül úgy megtervezni az adott projektet, hogy az elfedés alkalmazható legyen, úgy a kivitelezés előtti megelőző feltárások mennyisége jelentős mértékében csökkenthető is.

A jelenlegi örökségvédelmi jogi környezet egy további új eleme is befolyással lehet a tervezési, engedélyeztetési eljárásokra. 2013. január 1-től a korábbi örökségvédelmi hatástanulmány helyét az un. Előzetes Régészeti Dokumentáció (ERD) vette át, melynek elkészítését ahhoz a pillanathoz köti kötelezően a jogalkotó, amikor az adott projekt tervei első alkalommal olyan engedélyeztetési eljárásban vesznek részt, melyben az Örökségvédelmi Hatóság hatáskörrel rendelkezik.

A fenti szabályozáson túl további fontos körülmény, hogy a jogalkotás nemcsak előzetesen, de utólag is védelmébe veszi a régészeti lelőhelyeket. A 2001. évi LXIV. törvény 82–85. §, és a 191/2001. Korm. rendelet alapján a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nyilvántartásában szereplő régészeti lelőhelyek, vagy az ott található leletek megrongálása vagy veszélyeztetése büntetendő cselekmény, mely örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után, illetve súlyos esetekben a cselekedet a Btk. hatálya alá esik. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, és a kiszabható örökségvédelmi bírság, a károkozás mértéke szerint 10 ezer és 25 millió forint között lehet. Védett régészeti lelőhelyek esetében ez a bírság elérheti a 250 millió forintot is. Amennyiben a cselekedet a Btk-ba ütközik, az elkövető pénzbírsággal, vagy legfeljebb 5 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható.

Könnyen belátható, hogy a tervezési folyamatokban a régészeti lelőhelyekhez képest lényegesen egyszerűbb a fejlesztés által érintett műemléki védettségű elemek felismerése és a tervek ilyen jellegű megfeleltetése. Mégis az örökségvédelmi szempontok eddigi ismertetését nem zárhatjuk le anélkül, hogy a műemlékekre vonatkozó fontos megállapításokat ne ismertetnénk.

A műemlékvédelem általános feladatai a Kötv. szerint a műemléki értékek felkutatása, tudományos kutatása mellett annak fenntartása, védelme, fejlesztése és hasznosítása.

A műemlékvédelem fő tárgyai a következők:

- védett, vagy ideiglenesen védett műemlék
- A történeti kert: történeti vagy művészeti értékkel bíró, önállóan vagy más műemlékhez kapcsolódóan, illetve a történeti településszerkezet részeként megjelenő kertépítészeti alkotás, zöldfelület, illetőleg park.
- Temetők és temetkezési emlékhelyek, amelyek műemléki értékei a magyar történelem, a vallás, a kultúra és művészet sajátos kifejezői, illetve emlékei

- Műemléki területek: Történeti tájként kell műemléki védelemben részesíteni az ember és a természet együttes munkájának eredményeként létrejött olyan kulturális (történeti, műemléki, művészeti, tudományos, műszaki stb.) szempontból jelentős, részlegesen beépített területet, amely jellegzetessége, egységessége révén topográfiaileg körülhatárolható egységet alkot.
- Műemléki jelentőségű területként kell védeni a település azon részét, amelynek jellegzetes szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva történelmi jelentőségű és ezért műemléki védelemre érdemes.

A RÉGÉSZETI LELŐHELYEK VÉDELME, KUTATÁSA ÉS AZ ÖRÖKSÉGVÉDELMI ÉRDEKEK VÉDELME SZEMPONTJÁBÓL ALAPVETŐ JOGSZABÁLYOK

- a „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény
- „a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. törvény
- a „természet védelméről” szóló 1996. évi LIII. törvény (kunhalmok és földvárak ex lege védelméről)
- 1957. évi IV. tv. az államigazgatási eljárás általános szabályairól
- 1959. évi IV. tv. A Polgári Törvénykönyvről
- 1997. évi LXXVIII. tv. az épített környezet alakításáról és védelméről.
- 2006. évi CIX. törvény: a kormányzati szervezetalkítással összefüggő törvénymódosításokról 133–134. §.

A kulturális örökség védelméről szóló különleges jogszabályok

- „1954. évi Hágai Egyezmény” [1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről]
- 1997. évi CXL. tv. a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 394/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet a kulturális örökségvédelmi szervezetrendszer átalakításával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról
- 395/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról
- 45/2012. (XI. 30.) EMMI rendelet a kulturális javakkal kapcsolatos hatósági eljárásra vonatkozó szabályokról
- 19/2010. (IV. 23.) OHM rendelet a kulturális szakértői tevékenység folytatásának feltételeiről és a kulturális szakértői nyilvántartás vezetéséről
- 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról
- 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról

- 47/2001 (III. 27) Korm. rendelet a muzeális intézményekben folytatható kutatásról
- 149/2001 (VIII. 31) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között 1992. január 16-án kelt, Valettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
- 3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól
- 20/2002. (X.4.) NKÖM rendelete a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. IV. törvény (216. §: műemlékek, kulturális javak, megrongálásáról
- 218/1999 (XII. 28.) Korm. rendelet 144. §: régészeti szabálysértés, 145. §: kulturális javak engedély nélküli másolása, 146. §: kulturális javakkal kapcsolatos köteleességek elmulasztása

Az örökségvédelmi jogszabályi környezetet áttekintve megállapíthatjuk, hogy azok megfelelő védelmet biztosítanak az örökségvédelmi értékek szakszerű megőrzésének, illetve ha a beruházás érdekei úgy kívánják, akkor a szakszerű megmentésének.

Az utóbbi években megjelent új elemek ugyanakkor igyekeztek az örökségvédelmi érdekeket összhangba hozni a beruházások megvalósulásával, végső soron az ország fejlesztésével is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ilon Gábor: Szombathely őskori településtörténetének vázlata. Avagy a római kor előtt is volt élet. Szombathely 2004.

Kiss Gábor – Tóth Endre: A szombathelyi Szent Márton templom régészeti kutatása 1984–1992 (Előzetes jelentés a feltárt 9–14. századi emlékekről). CommArchHung 1993, 175–199.

Kiss Gábor – Tóth Endre: A szombathelyi Szent Márton templom története. Kiállítási lapok 18.

Kiss Gábor – Tóth Endre – Zágórhidy Czigány Balázs: Savaria-Szombathely története. A Város alapításától 1526-ig. Szombathely 1998.

Kiss Gábor – Mayer László: „Csak a láng terjesztheti a lángot...” A szombathelyi régiségtár őrei (1872–1942). Vasi Szemle 1991/3, 403–423

Kiss Gábor – Mayer László: Kincses Szombathely. Szombathely 2002.

Kiss Gábor – Zsámbéky Mónika: A szombathelyi Szent Márton-templom a domonkosok idején (1638–1950). Szombathely 2012.

Lakner Endre: Szent Márton toursi püspök születésének földerítése. Szombathely 1865.

Paulovics István: Savaria-Szombathely topográfiája (Az 1938–41. évi kutatások eredményei). Szombathely 1943.

Szent Márton (316–397) emléke. Szerk.: Pusztay János. Szombathely 1999.

Tóth Endre – Zágórhidy Czigány Balázs: Források Savaria-Szombathely történetéhez. A római kortól 1526-ig. Szombathely 1994.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen örökségvédelmi felmérés a „Szombathely intermodális közösségi közlekedési csomópontjának létesítésére vonatkozó részletes megvalósíthatósági tanulmányhoz készült az Út-Teszt Kft (1115 Budapest, Csóka u. 7-13). megrendelésére.

A felmérésünk célja, hogy már a tervezés korai fázisában váljanak ismertté a tervezett beruházások által érintett nyilvántartott régészeti lelőhelyek és a környezetükben található egyedi műemlékek. Ezek megismerése fontos lehet a különböző tervváltozatok összehasonlításánál és fontos lehet a beruházás megvalósulását hátráltató, vagy annak lehetőségét teljesen kizáró érintettség felmérése miatt is.

A tervezett beruházás területén 8 nyilvántartott régészeti lelőhelyet ismerünk. Közülük a 21419 (Thököly út) lelőhely kiemelt védelemben részesül a jogszabály által. Egy lelőhely esetében (26723) rossz helyen jelöli a nyilvántartás a területet. A 22797 lelőhely esetében a nyilvántartás ugyancsak pontatlanul rögzíti a lelőhely keleti szélét. 5 további lelőhely áll általános szakmai védelem alatt. Sem az utóbbiak, sem az általános védelem alatt lévő lelőhelyek között, sem pedig az ismert műemlékek között nem találtunk olyat, amely egy tervezett beruházás megvalósulásánál elháríthatatlan akadályt, jelenthetne. Hangsúlyosan kell utalnunk több lelőhely esetében a részleges megsemmisülés tényére. Mindezzel együtt a vizsgált terület magas érzékenységű területnek számít örökségvédelmi szempontból, amit érdemes a beruházás további tervezése közben figyelembe venni.

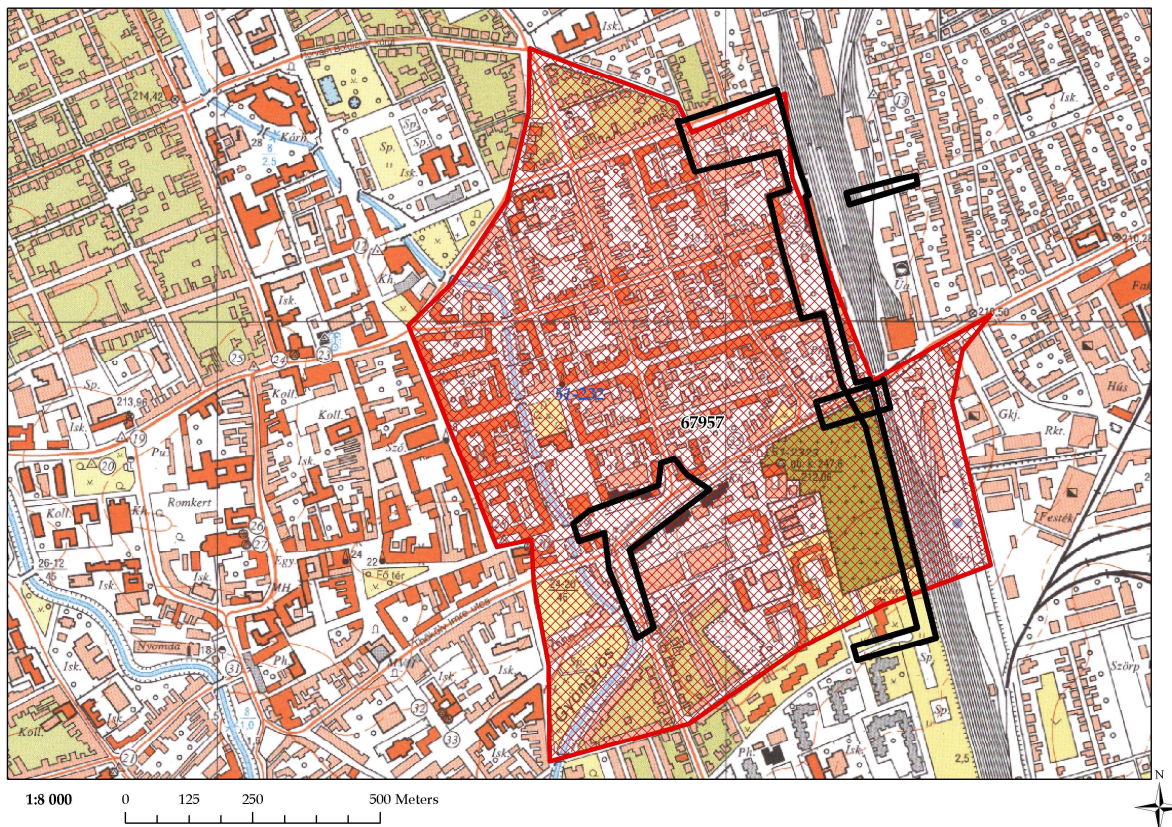
Az örökségvédelmi felmérésünk a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogvédelem illeti meg. A vagyoni jogok tulajdonosa a Via Antica Bt (6726 Szeged, Izabella u. 5.). Az örökségvédelmi hatástanulmány sokszorosítása, idézése, vagy bármilyen felhasználása csak a jogtulajdonos előzetes írásbeli hozzájárulásával lehetséges. Az örökségvédelmi hatástanulmány megrendelője a szerződésben meghatározott célra jogosult felhasználni, de nem jogosult azt átdolgozni, vagy mások részére végzett szolgáltatás vagy mások által készített tanulmány részeként felhasználni.

Szalontai Csaba
régész, örökségvédelmi szakértő
Szeged, 6726 Izabella u. 5.

Szeged, 2014. augusztus 4.

**A TERVEZETT BERUHÁZÁSOK ÁLTAL ÉRINTETT RÉGÉSZETI
LELŐHELYEK ADATLAPJAI**

Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 67957
A lelőhely neve: Savaria K-i temetője

A lelőhely határai:

- Keleten: Vasút u., Éhen Gyula tér, Pályaudvar, Pálya u.
- Északon: 48-as honvéd u., 11-es huszár u., Bocskai u., Semmelweis u.
- Nyugaton: Király u., Aréna u.
- Délen: Vak Bottyán u., Szőkefalvi u., Szent Márton temető, Pályaudvar

A római Savaria keleti temetője a város keleti fala mentén létesített temető volt, melyet a keresztény városlakók használhattak. Pontos kiterjedése nem ismert, a lelőhely nyilvántartásban jelölt terület azt a városrészt jelzi, ahonnan valaha római kori sírok előkerültek. Jellemzően inkább a Szent Márton utca menti 50–100 méteres sávban ismertek római kori sírok, melyek kelet felé kb. a mai Szent Márton templomig követhetők.

Az eddig előkerült sírok között csontvázas, és hamvasztásos sírok egyaránt előfordultak, de nagyobb számban a csontvázasok kerülnek elő. Igen gyakoriak lehetnek a sírépítmények is, amelyek közül néhányat sikerült is feltárni a Szent Márton temetőben. Ezek előkerülésére a lelőhely és a beruházási terület teljes területén lehet és kell is számítani.

Ennek a lelőhelynek a területére esik a Szentmárton középkori települése is, ami a templom és a városfal közötti szakaszon épült ki, és egy egytűs település volt. Sajnos ennek nemcsak az építészeti, de régészeti emlékei is szinte nyomtalanul tűntek el a mai utcakép kiépülése során (ÖHT 2004), miként a temető ide eső sírjai is.

A régészeti felügyelet mellett, vagy ásatáson előkerült sírok az alábbi helyekről ismertek:

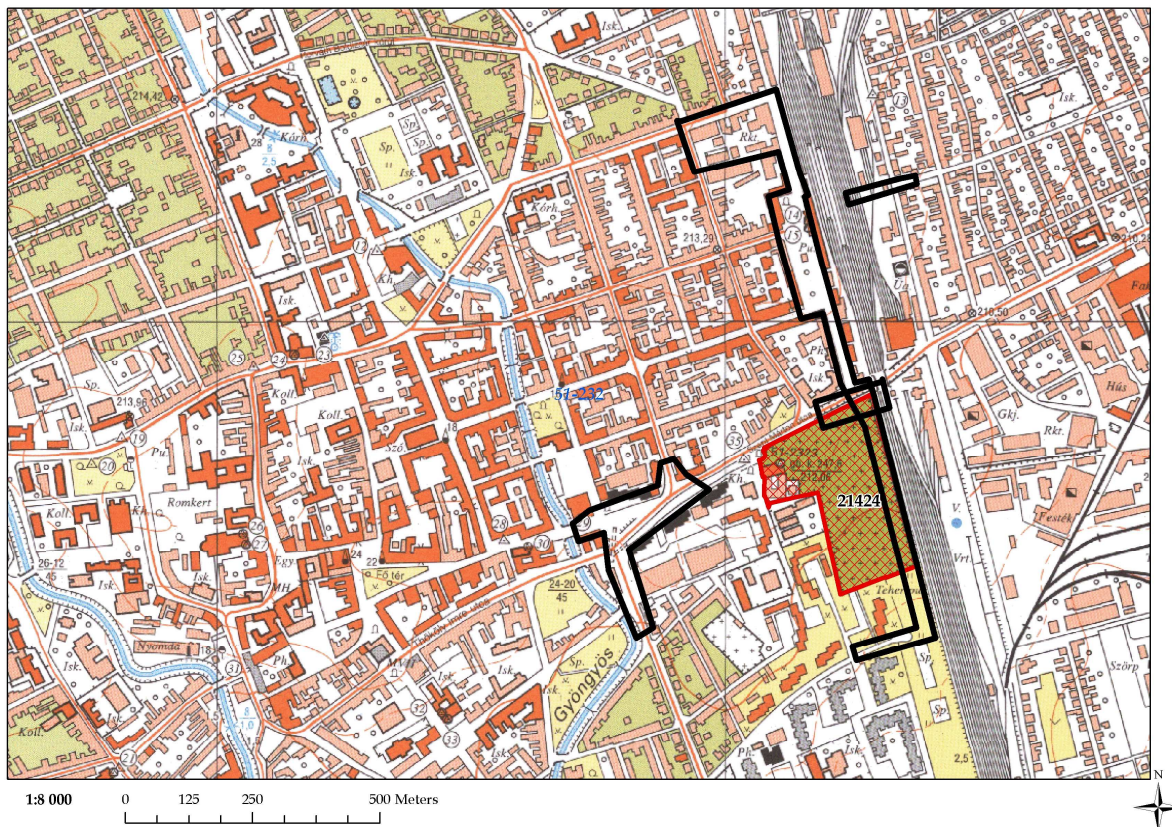
- Aréna u. 1-3., 5
- Kisfaludy S. u. 60., 64., 70., 72.
- Nagymező u.
- Malom u. 12.
- Nádor u.
- Savaria tér
- Semmelseis u. 28.
- Széll Kálmán u. 12
- Szent Márton u. 20-24., 33., 51., 53., 55., 57-63, 67-69.
- Szent Márton temető
- Vörösmarty u. 1-3., 8-12., 37.
- Wesselényi u.

A Szent Márton u. - Kis u. - Kisfaludy u. - Spar áruház területről egy kora Árpád-kori pogány temetőt is ismerünk (ÖHT 2004). Valószínűleg ez a korai magyar közösség építhette az első középkori fatemplomot a Szent Márton templom helyén.

Az eddig megismert sírok előkerülési mélységes 60-120 cm között volt, felettük általában újkori feltöltés található. Ez azt jelenti, hogy a tervezés során valószínűleg kevés eséllyel lehet olyan megoldást találni, amellyel el lehet kerülni a sírok veszélyeztetését és ezzel feltárást.

Ha beruházás jelenleg ismert két területét nézzük, azt láthatjuk, hogy a Pályaudvar környékén eddig egyetlen római kori sír, vagy más korszakból származó régészeti emlék nem került elő. Így annak ellenére, hogy a fenti lelőhely ide is be van jelölve, itt kisebb valószínűséggel számolhatunk sírok előkerülésére, bár ennek esélyét nem lehet kizárni.

A mai piac melletti beruházási terület esetében mindenképpen ki kell emelnünk az itteni lelőhely nagyfokú roncsoltságát, de ettől függetlenül lehet számolni további érintetlen sírok előkerülésével.

Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 21424
A lelőhely neve: Szent Márton plébániatemplom és temető

A lelőhely a középkori városfaltól kb. 600 méterre fekszik, a kelet felé vezető országúttól kissé délebbre, és a mai – kőfállal elkerített – Szent Márton temetőt, illetve az előtte álló barokk templomot foglalja magában.

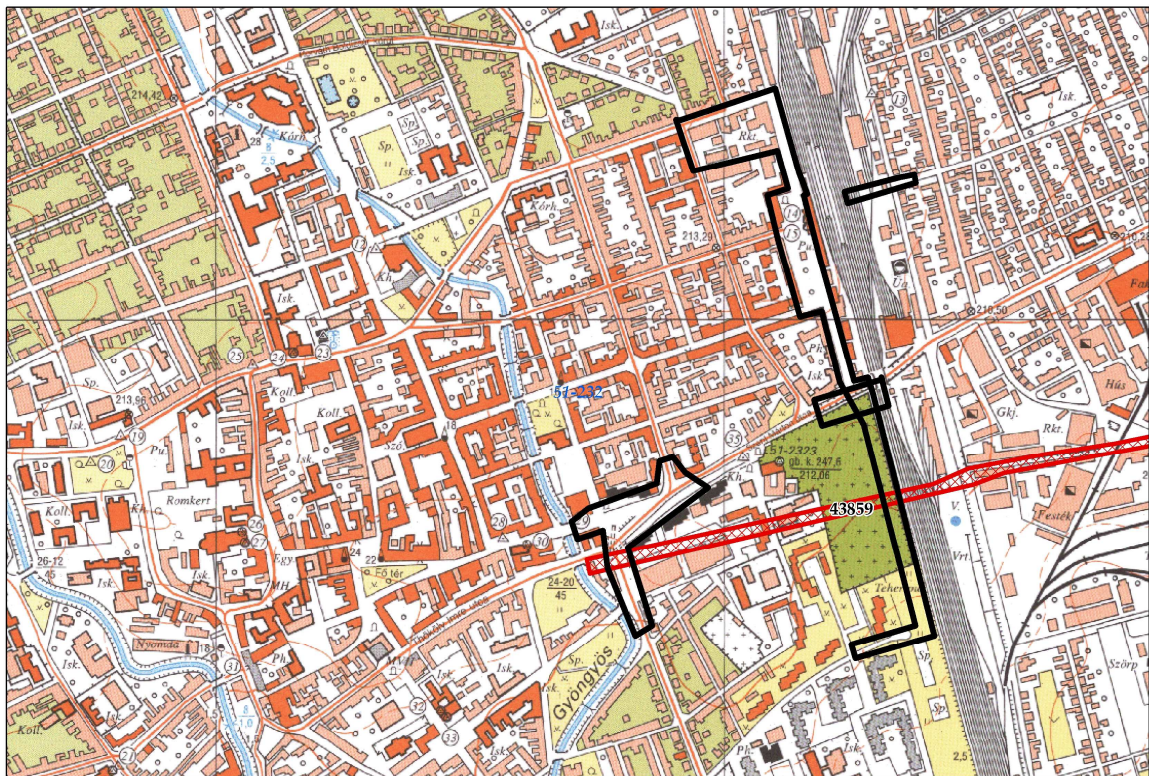
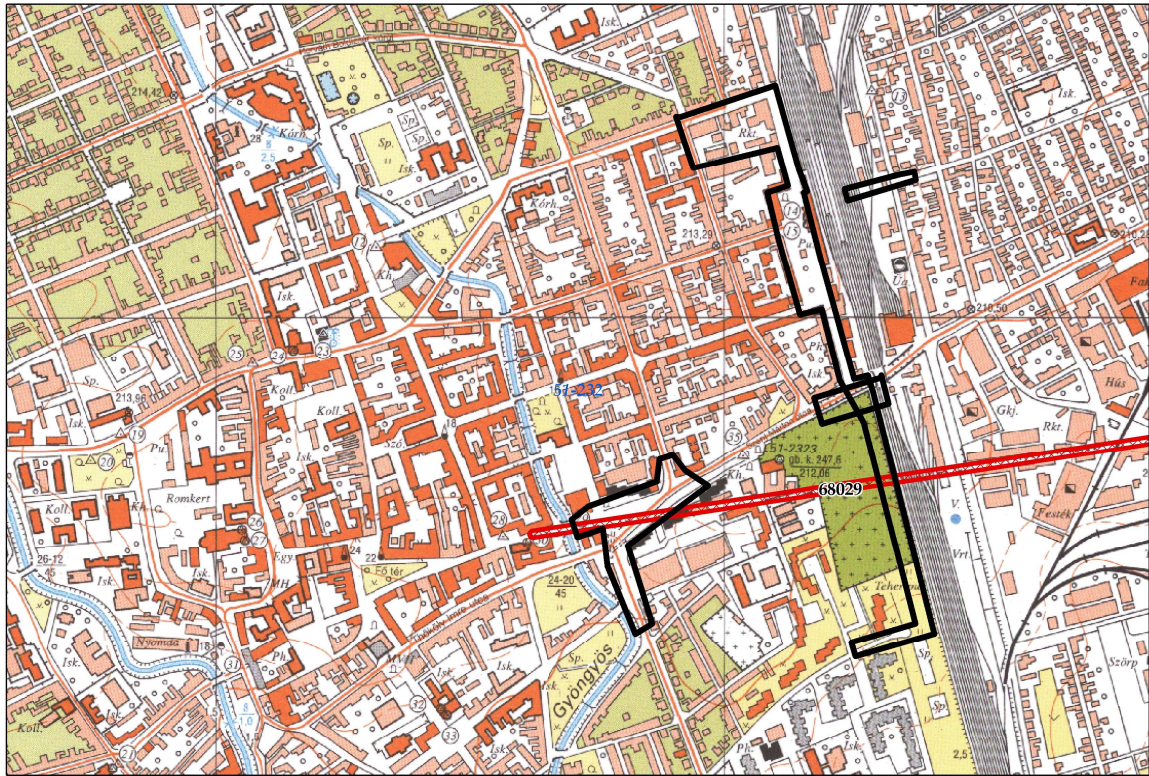
A mai is létező temető minden valószínűség szerint római kori előzményekre nyúlik vissza, de a feltételezett ókeresztény kultuszépületet eddig még nem sikerült megtalálni. Annyi bizonyos, hogy a 9. századtól kezdve folyamatosan kimutatható az, hogy előbb fa-, majd később téglakő templom állt itt. A templom körül a középkori gyakorlatnak megfelelően temető is működött, az eddig megismert sírok a mai templom belsejéből kerültek elő. További középkori sírok előkerülésére a templom körzetében kell számolni. A temető területéről már római kori sírokat is ismerünk, de a sírok döntő többsége középkori, vagy késő középkori.

Eddig sem a templomról nem sikerült azt igazolni, hogy itt született volna Szent Márton későbbi tours-i püspök, sem azt, hogy a templom előtti kútból keresztelte volna meg édesanyját, miként a mai szobor és a helyhez köthető legendák ezt tudják.

Noha az épületekben eddig nem sikerült a római kortól kimutatni a kontinuitást, a kultusz-hely folytonossága kétségtelen.

A lelőhely mindkét eleme (templom, temető) fizikailag jól lehatárolható és ez nagyban megkönnyíti a tervezés folyamatát. Az álló templom-kolostor épületegyüttese és az előtte lévő terecske egyértelműen felismerhető. A temető, sírkert kiterjedéséről biztosan tudjuk, hogy a középkori sírok nem terjednek a mai temető falain túl, az innen

ismert római kori sírok pedig a 67957 lelőhelyhez tartoznak, melyek a mai temető falain túl is előfordulhatnak.

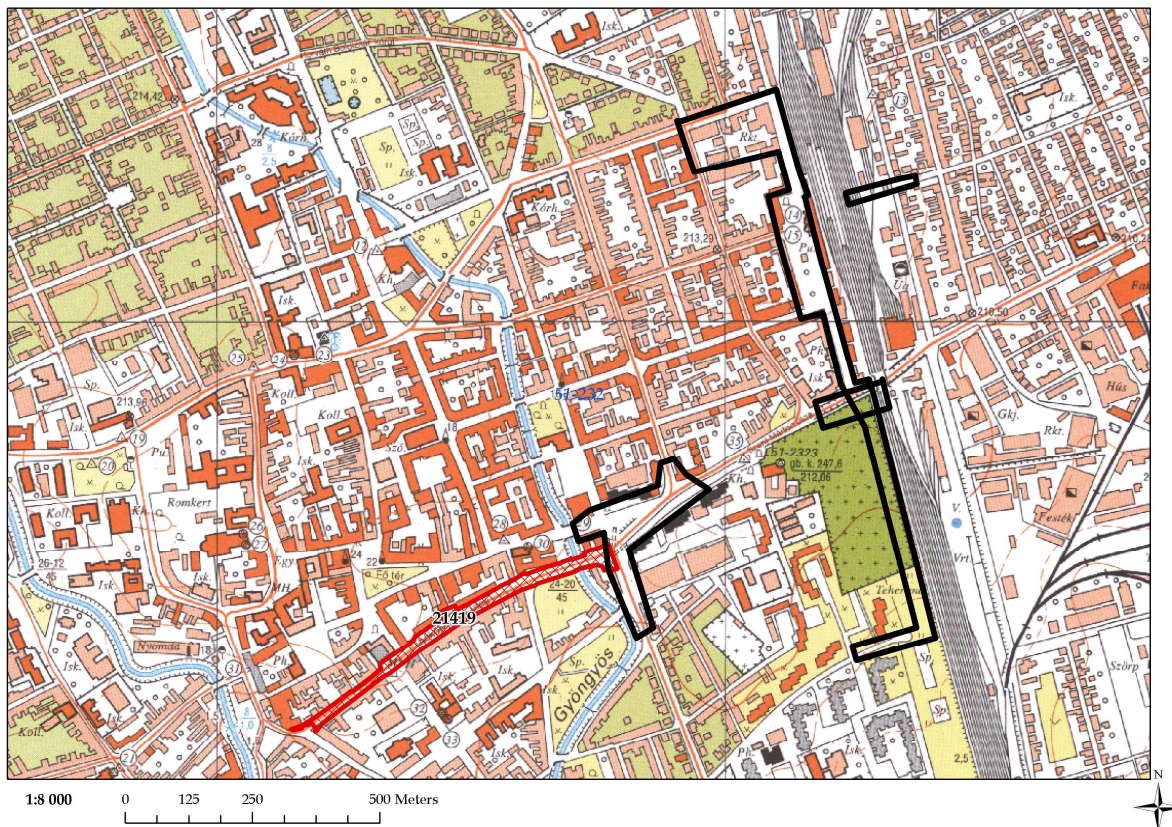
Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 60829, 43859
A lelőhely neve: Arrabona (Kelet) felé vezető út, és a Family Center és Sági út

A római kori Savaria életében fontos út volt a kelet (Arrabona) felé vezető országút, melynek nyomvonalára a Savaria tér – Szent Márton u. – Szent Márton temető – Sági út mentén vezetett. Iránya csaknem teljesen egyenes volt, és egészen a Rábáig haladt, ahol észak felé fordulva közeledett Arrabona felé. Pontos nyomai ismertek a vizsgált területről a Szent Márton u. 20–24. szám alól. Mivel a római utakra alapvetően jellemző az egyenes vonalvezetés ezért a városfal keleti kapuja, az előkerül emlékek és a város keleti határában azonosított nyomok alapján egyértelműen ki lehetett jelölni annak pontos helyét és irányát.

Az út a középkor folyamán is létezett, mivel azonban más települést nem érintett, ezért később elveszítette a jelentőségét. Ennek ellenére dűlőként sokáig használatban maradt, amit igazol a 19. századi Bálványkő útja helynév, mely egyértelműen erre az útra utal.

A római- és középkori utak mérete a városok közvetlen közelében átlagosan 10–15 méter között lehetett, melyben már benne vannak az utat kísérő egyéb létesítmények is. Az utak általában kővel kirakottak, vagy kavicsággal megalapozottak. Régészeti szempontból fontos leletnek számítanak, melyek feltárása azonban nem túlságosan idő- és költségigényes.

A tervezett beruházási területek két helyen érintheti a fenti utakat: egyrészt a Hunyadi és Szent Márton utca kereszteződésében, másrészt pedig a Szent Márton temető keleti oldalán. Noha fentebb utaltunk már a modern kori lelőhely pusztítás hatásaira, melyek egyik gócpontja éppen a Hunyadi és Szent Márton utca kereszteződésére tehető, nem zárható ki, hogy az útnak még épen megmaradt szakaszai előkerülhetnek. Amennyiben ez így van, és a város, vagy az örökségvédelmi hatóság részéről felmerül annak megtartása és bemutatása, célszerű ennek megfelelően a terveket átalakítani.

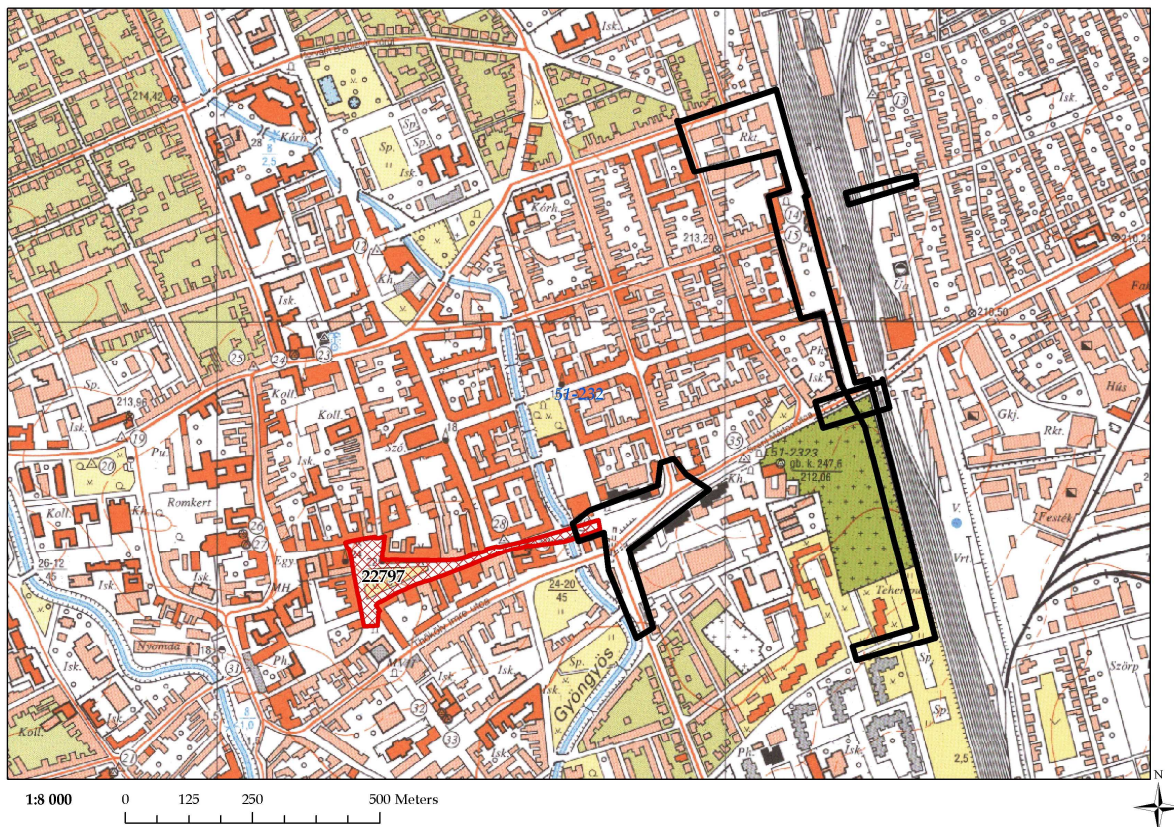
Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 21419
A lelőhely neve: Thököly u.

A római- és középkori város egyik fontos utcáját jelzi a Thököly út nyomvonala, melynek folytatása a **kiemelten védett** lelőhely kelet felé vezető országútja. A lelőhely mentén elhelyezkedő római- és középkori városrészek fontos emlékei a városnak.

A lelőhely csak kis szakaszon, a Hunyadi és Szent Márton utca kereszteződésében érintkezik a beruházási területtel, pont ott, ahol a modern kori lelőhelyrongálás az egyik legerősebb volt a városban. A jelenlegi utcahálózat és annak kapcsolódó létesítményei, a kereszteződésben található aluljáró lényegében pont azt a részét pusztította el a lelőhelynek, amelyet a mostani beruházás érint.

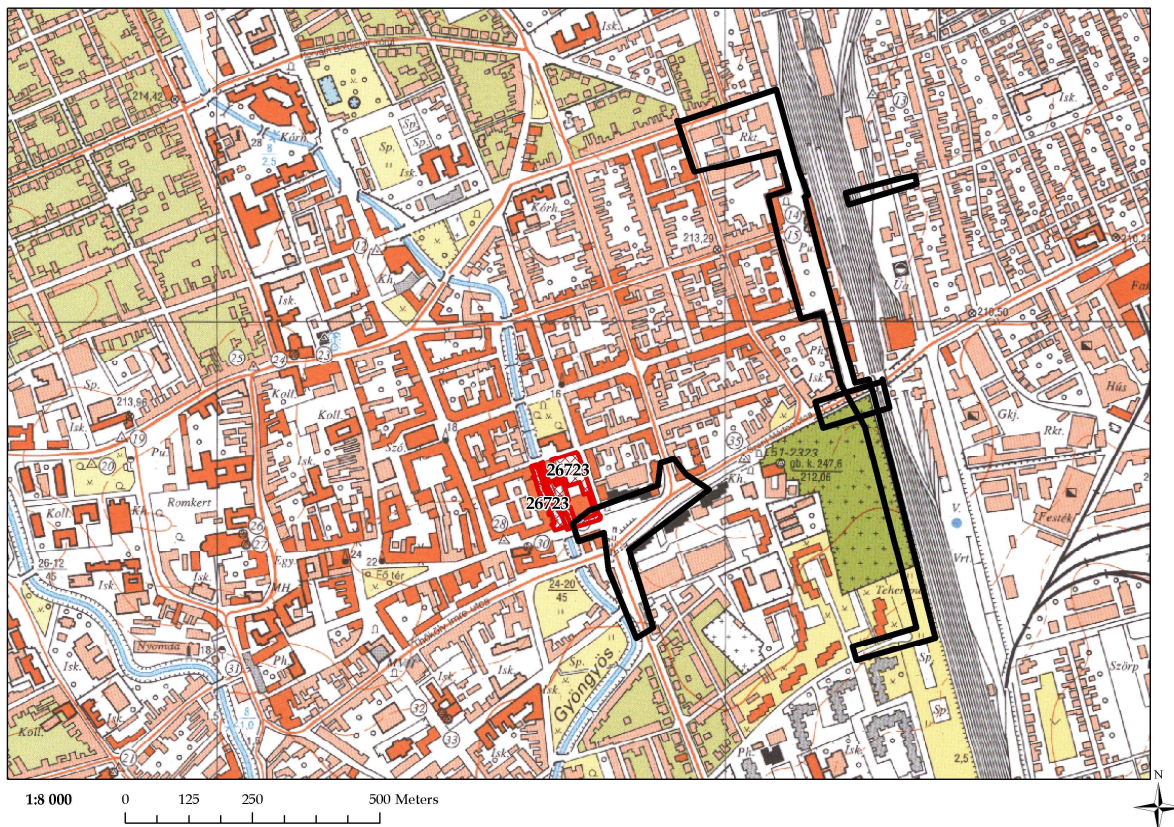
A Thököly útnak ez a keleti vége egyébként pedig már kívül esik a római és a középkori városon, így ott a bentebbi szakaszához képest nem számíthatunk érdemi leletekre. Véleményem szerint a lelőhelynek a Gyöngyös patakon túli bejelölése kevésbé indokolt, de az egykori átkelőhely miatt nem zárható ki régészeti emlékek előkerülése.

Technikai és tervezési szempontból a fentebbi lelőhelynél írottak a mérvadók.

Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 22797
A lelőhely neve: Szentháromság szobor

A lelőhely álláspontunk szerint tévesen szerepel az érintett lelőhelyek között. A neve és jellege alapján egyértelműen a Fő téren található szoborral azonosítható a lelőhely. A nyilvántartásban szereplő, és látható körvonal azonban tévesen van megrajzolva. Sem a római, sem középkori város esetében nincs olyan régészeti lelőhely, amely a városközpontból a falakon túl vezetne ki, ezért a lelőhely keleti végének nem itt a Gyöngyös patak keleti oldalán, hanem valószínűleg annak nyugati partján kellene lennie.

Az érintett régészeti lelőhely azonosító száma: 26723
A lelőhely neve: Tolbuchin u.= Wesselényi u. 19.

A lelőhely nyilvántartásban szereplő Wesselényi utca 19. szám (26723) nem jelölt helyen található, hanem attól kb. 300 méterre északra, így a tervezett beruházás nem érinti a lelőhelyet.

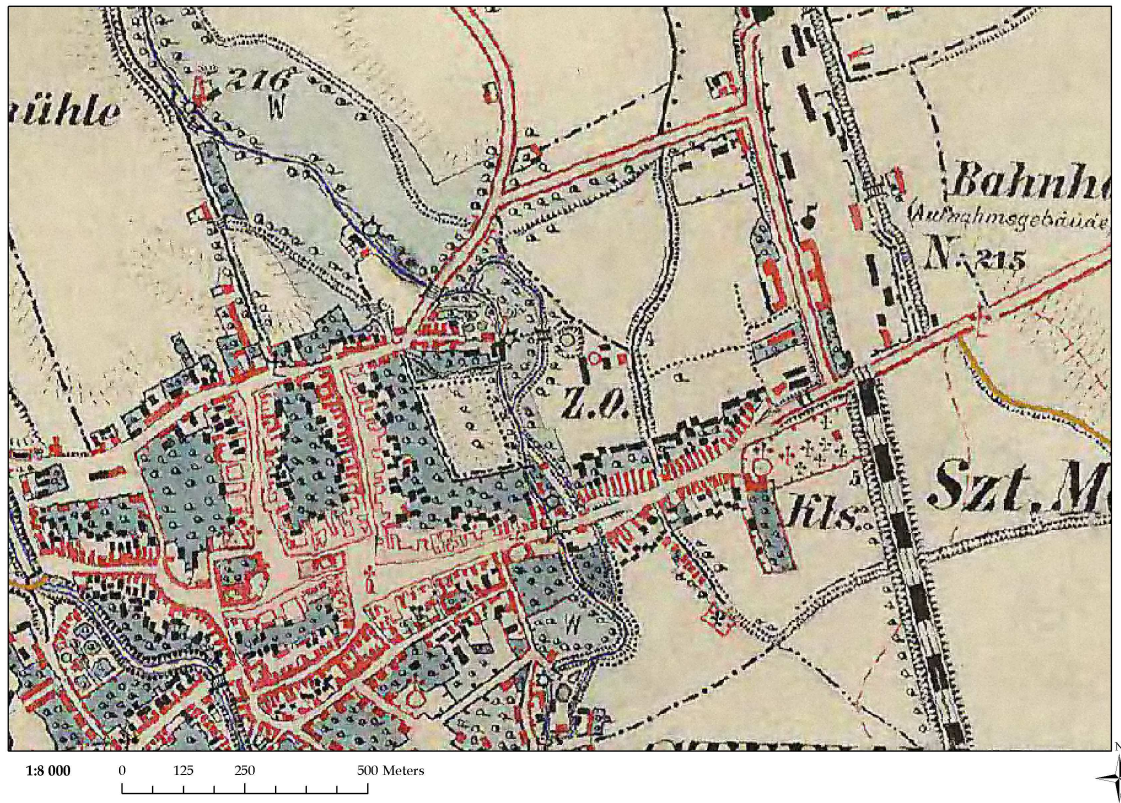
KÉPEK

Szombathely keleti része az I. Katonai felmérésen (18. század)

Szombathely keleti része a II. Katonai felmérésen (19. század)

Szombathely keleti része a III. Katonai felmérésen (20. század)